

Сповзання в забуття

МАКСИМ ВІХРОВ

23 ЛЮТОГО 2022

У квітні цього року Україна відзначатиме 140-річний ювілей В'ячеслава Казимировича Липинського (1882–1931) — історика, консервативного філософа, державного діяча доби Перших визвольних змагань. І, до речі, активного римо-католика, чия віра прямо впливала на його інтелектуальні та політичні проекти. «Моя римо-католицька релігія не забороняє мені робити моє світське, громадське, політичне діло — віддавати кесареве кесарю. Вона лиш забороняє мені в цій праці порушувати обов'язкові для всіх людей закони моралі», — писав Липинський, і фактів, які довели б, що він цю заборону порушував, історики не знають.

Фото з архіву Затурцівського меморіального музею В'ячеслава Липинського

За радянські часи ім'я Липинського на українських теренах практично забулося. Якщо Симон Петлюра чи Степан Бандера довго були популярними персонажами офіційної пропаганди, то про цього гетьманця-монархіста воліли не згадувати взагалі. Але після розпаду СРСР зусиллями українських істориків, видавців і меценатів ситуацію вдалося змінити. Садибі Липинських у Затурцях, котра дивом вціліла в руках комуністичних господарників, надали статус історичної пам'ятки національного значення, а 2011 року там розмістили меморіальний музей Липинського. На честь Липинського названо кілька вулиць, встановлено пів десятка меморіальних таблиць і навіть два пам'ятники: один — на території приватного університету в Києві, другий — на віднайденій могилі історика в Затурцях. Ознайомитись із його творами сьогодні також не проблема: у видавництві «Темпора» вийшов ґрунтовний чотиритомник «В'ячеслав Липинський та його доба», а наукові й журнальні публікації годі перерахувати. А 2016 року за роман про Липинського письменниця Таня Малярчук отримала премію «Книга року ВВС». Назва роману — «Забуття» — нині може здатися песимістичною. Про яке забуття можна говорити, якщо про Липинського згадують — нехай побіжно — навіть у шкільних підручниках з історії? Проте актуальні події свідчать, що пам'ять — це динамічний стан,

підтримання якого вимагає постійних зусиль.

Ключовим механізмом формування національної пам'яті справедливо вважають інститути, зокрема музеї, на значенні яких американський історик Бенедикт Андерсон наголошував у праці «Уявлені спільноти» ще в 1980-х роках. Утім, і тоді цей висновок годі було вважати сенсаційним. Хай яка сильна особиста пам'ять, інститути значно тривкіші та, на відміну від окремих осіб, можуть існувати майже вічно. А це вкрай важливо, адже творення колективної пам'яті — це завжди довгий (а по суті нескінченний) процес. Але, як показують події в Затурцях, інститути також крихкі: сьогодні, після десятиліть цілком успішної роботи, музей Липинського перебуває під загрозою зникнення. Розформувувати цей відділ Волинського краєзнавчого музею ніхто, звісно, не збирається, але цьогоріч його двері справді можуть закритися.

Перша причина дуже банальна: будівля, де розташований заклад, перебуває в аварійному стані, і якщо ремонтні роботи не розпочнуться найближчим часом, відвідувати її стане неможливо. Що ж, садиба Липинських — далеко не перша (і, на жаль, не остання) історична пам'ятка, котру держава кинеться рятувати в останній момент. Але є і вагоміші підстави для занепокоєння. З 1 лютого 2022 року в Затурцівському музеї скоротили посади двох наукових співробітників із трьох, що передбачувано паралізує його роботу. Як запевняють у керівництві Волинського краєзнавчого музею, нестачу компенсують, залучивши працівників інших відділів. Але успішність роботи будь-якої установи визначається, зокрема, станом інституційної пам'яті, тобто накопиченими досвідом і знаннями. І з такої перспективи скорочення здається вкрай сумнівним рішенням.

Ідеться про звільнення Віталія Кушніра та його сестри Наталії Гатальської-Кушнір, які без перебільшення відіграли визначальні ролі в поверненні Липинського із забуття, розпочавши цю роботу вже в перші роки незалежності. 1995 року пан Віталій очолив відділ Волинського краєзнавчого музею, присвячений Липинському, а в 2011–2019 роках був директором Затурцівського меморіального музею. Справа, звісно, не в посадах, а в досвіді та знаннях, накопичених за тридцять років роботи. Втрата цього ресурсу значно ослабить Затурцівський музей — центральний осередок пам'яті про Липинського.

**Забуття не настає одномоментно: це повільне сповзання,
а не раптовий обвал.**

Чому таке стало можливим? У керівниці Волинського краєзнавчого музею посилаються на формальну невідповідність Кушніра й Гатальської посадам наукових співробітників, адже вони мають, відповідно, інженерну та філологічну освіту. Але чому про це згадали лише зараз? Навряд чи відповідь лежить у площині музейної роботи. Схоже, ідеться про боротьбу місцевих «міцних господарників» із занадто активними громадянами, які публічно протестували проти сумнівного будівельного проєкту на території Затурцівської ОТГ. Теоретично, на сторожі інститутів мають стояти держава й закон, але вони виявилися безсилими. Утім, це не унікальна для України ситуація: ми живемо в умовах інституційної крихкості, котра, на жаль, стосується не лише культурних установ, а й органів центральної влади.

У таких обставинах інституційна екосистема, у якій формується колективна пам'ять, потребує дієвої підтримки (читай — захисту) громадянського суспільства. Уже кілька місяців прихильники Липинського вживають усіх можливих засобів, щоб урятувати Затурцівський музей. Справа вийшла за межі України, адже Липинський належав до польського шляхетського роду; зокрема, на захист музею став нащадок історика, польський підприємець Річард Ліпінський. Ситуації вдалося надати розголосу і принаймні привернути до неї увагу профільних державних відомств, але цих зусиль поки недостатньо. Чим усе завершиться, спрогнозувати важко. Цілком можливо, що 140-річчя Липинського Україна справді «відзначить» у вельми непристойний спосіб — втратою його музею. Що ж, таке буває, коли крихкість інститутів зустрічається зі слабкістю громадянського суспільства.

Може здатися, що автор перебільшує масштаб проблеми в Затурцях. Навіть якщо музей буде втрачено, хіба ім'я Липинського зникне з підручників? Невже його твори автоматично перестануть читати, а пам'ятні дошки позбавляють із фасадів? Звісно, нічого подібного не станеться. Але варто враховувати, що колективна пам'ять формується у площині культури, а це дуже динамічний і висококонкурентний простір. Незліченні сюжети, персонажі та події — байдуже, історичні чи літературні — повсякчас змагаються за місце в нашій пам'яті. Наприклад, соціологічне опитування могло би показати, що пересічний українець краще уявляє собі, хто такий Люк Скайвокер, ніж той-таки В'ячеслав Липинський. Безумовно, загальнокультурна компетентність важлива. Але якщо бачити в нації спільноту, що здатна виявляти себе в історії як цілісна особистість, колективна пам'ять набуває особливого значення — бо саме вона становить основу особистості. І зміст пам'яті прямо визначає не лише нашу ідентичність, а й сприйняття навколишньої реальності чи життєві стратегії. Тому знати історію Перших визвольних змагань усе-таки важливіше, ніж, наприклад, перипетії боротьби за трон Вестеросу.

Коли йдеться про колективну пам'ять, забуття не обов'язково означає цілковите вилучення з неї певних постатей, ідей чи подій. Навіть найкращі видання можуть десятиліттями припадати

пилем у книгозбірнях, а пам'ятники — не викликати жодних асоціацій у тих, хто щодня ходить повз них. І боротьба із забуттям ніколи не зводиться до окремих епічних битв. Звісно, баталії теж трапляються, але здебільшого йдеться про кропітку, малопомітну працю, котра не дає швидких результатів. Так само й забуття не настає одномоментно: це повільне сповзання, а не раптовий обвал. Питання в тому, чи вдається нам вчасно помітити негативну тенденцію і чи вистачає сил її переломити. Згаданий роман Тані Малярчук закінчується такими рядками: «Газета “Свобода” у червні 31-го надрукує чорними літерами на першій шпальті рядок: “Умер В'ячеслав Липинський”, — щоб колись пізніше я його прочитала і не знала, про кого йдеться. Аж тоді час переможе мене. Синій кит закриє свою пащу і попливе далі. Гігантський синій кит забуття». Можливо, у боротьбі з цим чудовиськом нам усім судилося бути лише мелвіллівським капітаном Ахавом — але й це, здається, цілком непогана роль.

Текст створено за підтримки проєкту Оксфордського університету «Нові горизонти науки й релігії у Східній Європі», профінансованого фондом Джона Темплтона (The John Templeton Foundation). Думки, висловлені в тексті, належать авторові й не обов'язково збігаються з поглядами фонду.

The creation of this text was supported by the University of Oxford project 'New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe' funded by the John Templeton Foundation. The opinions expressed in the publication are those of the author(s) and do not necessarily reflect the view of the John Templeton Foundation.

МАКСИМ ВІХРОВ

23 ЛЮТОГО 2022

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in </home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php> on line 284